

ЗАТВОРНИЧЕСКО ПРАВО

Последни новини и информация за нашите другари в затвора

В ТОВА ИЗДАНИЕ

Най-тежкото наказание в Европа	СТР 1
Видове най-тежко наказание	СТР 3
Ограничения и предпоставки за налагане на най-тежкото наказание	СТР 5
Давност	СТР 9
Реабилитация	СТР 10
Условно Предсрочно Освобождаване	СТР 11
Замяна с по-леко наказание	СТР 15
Помилване	СТР 16

Прикачени: Приложените таблици от статията;
Анкета на БХК относно практическо
ръководство за правна защита

Най-тежкото наказание в Европа

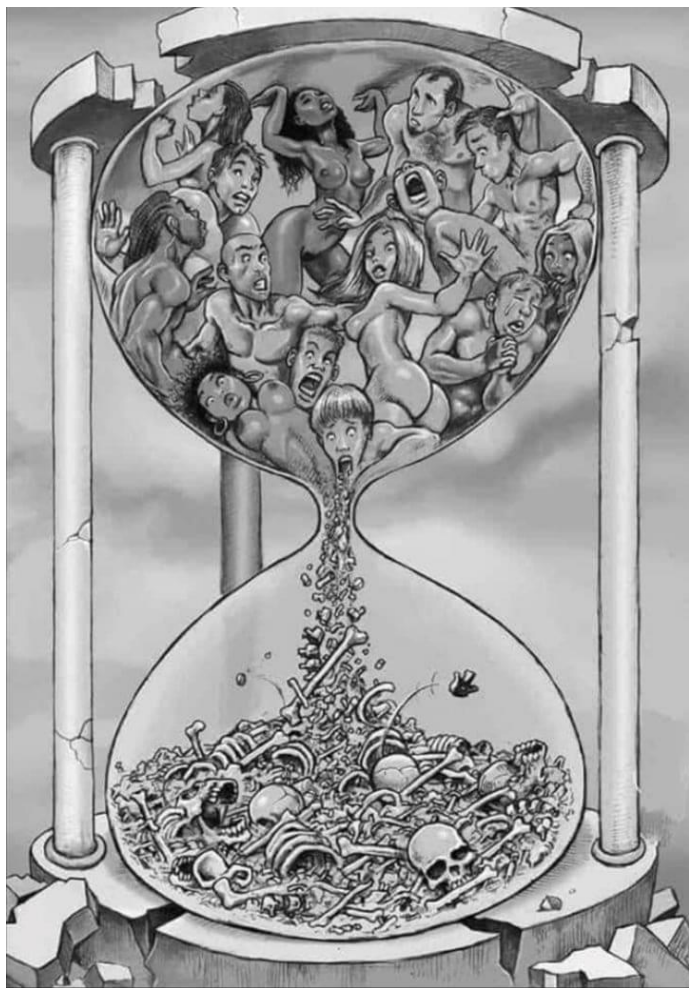
Единствено в Беларус и Русия, най-тежкото наказание засяга правото на живот. Република Беларус е единствената държава в Европа, която изпълнява смъртно наказание – чрез разстрел. От 01.01.2012 г., смъртното наказание е отменено в Латвия, след като за последен път е било изпълнено през 1996 г. по отношение на две лица, на които президентът е отказал замяна с доживотен затвор чрез помилване. След 1996 г., смъртно наказание не е налагано и в Русия.

В останалите европейски държави, най-тежкото наказание ограничава за продължително време правото на свободно придвижване в пространството и правата и законните интереси на осъдения, свързани с тази свобода. Като най-тежко наказание в Европа все още преобладава доживотният затвор, но последните реформи на национални системи на наказанията (главно проведени в балкански държави) очертават тенденция на изоставянето му в полза на дългосрочното лишаване от свобода, традиционно прилагано в Испания, Португалия и Норвегия.

Анализът на режимите на доживотния затвор не позволява извеждане на единен критерий за класификация. Поради това е невъзможен еднозначен отговор и на въпроса в колко и в кои държави е приложим доживотен затвор без право на „Условно Предсрочно Освобождаване“ или на замяна с по-леко наказание.

Това е свързано и с особено важния въпрос кое е по-лекото наказание, с което доживотния затвор може да бъде заменен при приложението на някой от институтите за облекчаване на репресията.

С изключение единствено на Нидерландия, в която тежкият доживотен затвор е уреден като самостоятелно наказание, във всички останали държави той е комплексно сложно наказание, чийто режим на изтърпяване предвижда потенциална възможност за прилагане на различни редовни способи за облекчаване на отговорността в зависимост от настъпването на определени факти след осъждането и тяхната последваща преценка. В тези случаи, преминаването от един режим на изтърпяване на наказанието към друг чрез прилагането, отказа от прилагане или предварително суспендиране на всички или част от тези институти не представлява замяна с друг вид наказание, а адаптация на репресията към особеностите на случая в процеса на изтърпяване на същото по вид наказание.

От тази гледна точка, доживотен затвор без възможност за „Условно Предсрочно Освобождаване“ се прилага единствено в Нидерландия. Всички останали юрисдикции предвиждат различни поощрителни механизми за неговото облекчаване, подходите за прилагането на които са два.

Според първия подход, доживотният затвор по принцип не може да бъде облекчен, освен при настъпване на императивно определени от закона обстоятелства, позволяващи на компетентния орган (най-често съда) да освободи осъдения с „УПО“ или да замени наказанието с друго по-леко по вид. Тези обстоятелства са свързани както с изтичането на определени продължителни срокове, в които осъденият търпи корекционно въздействие в изолация, така и с констатиране от съда постижения на този корекционен процес, възникнали в резултат и на личните усилия на осъдения. Това са обстоятелства, които по естеството си настъпват след осъждането и в рамките на процеса на изтърпяване на наказанието, като имат отношение към постигането на поправителните и ресоциализационните му цели. Тези обстоятелства са многобройни и формулирани възискателно към осъдения, поради което стесняват приложението на поощрителните институти.

Според втория подход, доживотният затвор по принцип може да бъде облекчен, освен ако действието на поощрителните институти не бъде изрично суспендирано от съда, който налага наказанието. Принципната приложимост на облекчаването се преценява като елемент от индивидуализацията на отговорността към момента на осъждането. Преценката се ръководи от съдебната прогноза за вероятността предпоставките на съответните поощрителни институти изобщо да настъпят в рамките на очакваната продължителност на живота на осъдения. Ако прогнозата е положителна или ако правната система не предвижда правомощия на съда да суспендира действието на тези институти, обичайно те могат да бъдат приложени при относително по-леки условия или са многобройни в сравнение с институтите при първия коментиран подход.

Оттук, според това дали системата позволява наказанието да бъде облекчавано с редовни материалноправни институти, държавите могат да бъдат разграничени на такива, в които това винаги е възможно и такива, в които при определени условия не е възможно. Тъй като невъзможността произтича не директно от законоустановеното съдържание на наказанието, а от съдебната преценка на определени факти, които са от значение за условията, при които то се търпи, тя не дава основания в тези правни

системи да се говори за доживотен затвор без замяна. В тези юрисдикции, най-тежкото наказание не е определено от закона като такова, което изобщо не може да бъде облекчавано с редовен способ. Възможностите за облекчаването му зависят от поведението на осъдения и съдебната преценка за обстоятелствата, върху които осъденият може да влияе с поведението си.

Видове най-тежко наказание

Смъртно наказание:

- Беларус, Русия.

Доживотен затвор без редовни облекчения:

- Нидерландия.

Доживотен затвор:

- Австрия, Албания, Армения, Белгия, Великобритания, Германия, Дания, Ирландия, Исландия, Италия, Кипър, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Молдова, Полша, Румъния, Словакия, Швеция, Естония, Норвегия /по военния НК/.

Дългосрочно лишаване от свобода:

- До 45 години – Босна и Херцеговина;
- До 40 години – Испания, Сърбия и Хърватия;

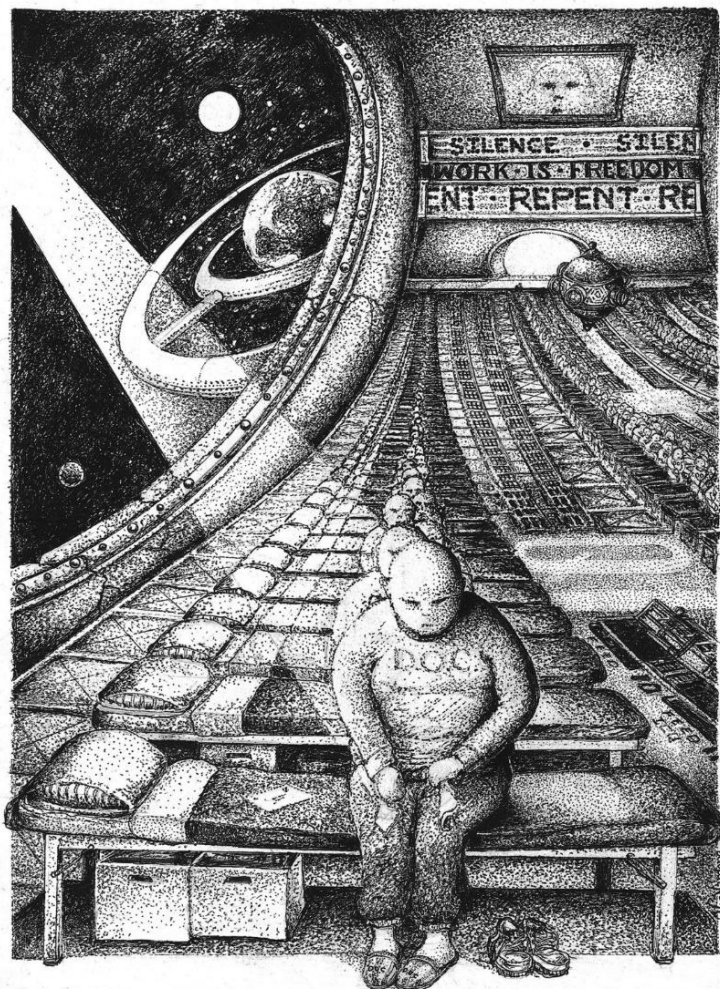
В Хърватия, доживотният затвор е въведен в НК през юли на 2003 г., но през 2004 г. разпоредбите са обявени от Конституционния съд за противоконституционни, тъй като проектът е приет от парламента без необходимото квалифицирано мнозинство от 2/3. Последният опит на Парламента да въведе отново това наказание е осуетен от процедурни пречки, свързани с невъзможност да се събере необходимото мнозинство.

- До 30 години – Черна Гора;
- До 25 години – Португалия;
- До 21 години (30 години за международни престъпления) – Норвегия.

В Норвегия, на психичноболни осъдени, представляващи висока обществена опасност, може да се наложи „превантивно задържане“, чийто режим позволява многократно удължаване с по 5 години след изтърпяване на наказанието.

В тези държави са изследвани въпроси, относими към вида и условията за налагане на най-тежкото наказание, когато са предмет на конституционна уредба, засегнати във връзка с основните права и свободи на гражданите. Ограничаването на някои от тях може да бъде съдържание на най-тежкото наказание. Във

всички случаи следва да се има предвид, че тези държави са страни по международни договори по правата на човека, които също ограничават правата на държавата да налага и изпълнява определени по вид наказания.

Възприетите подходи включват:

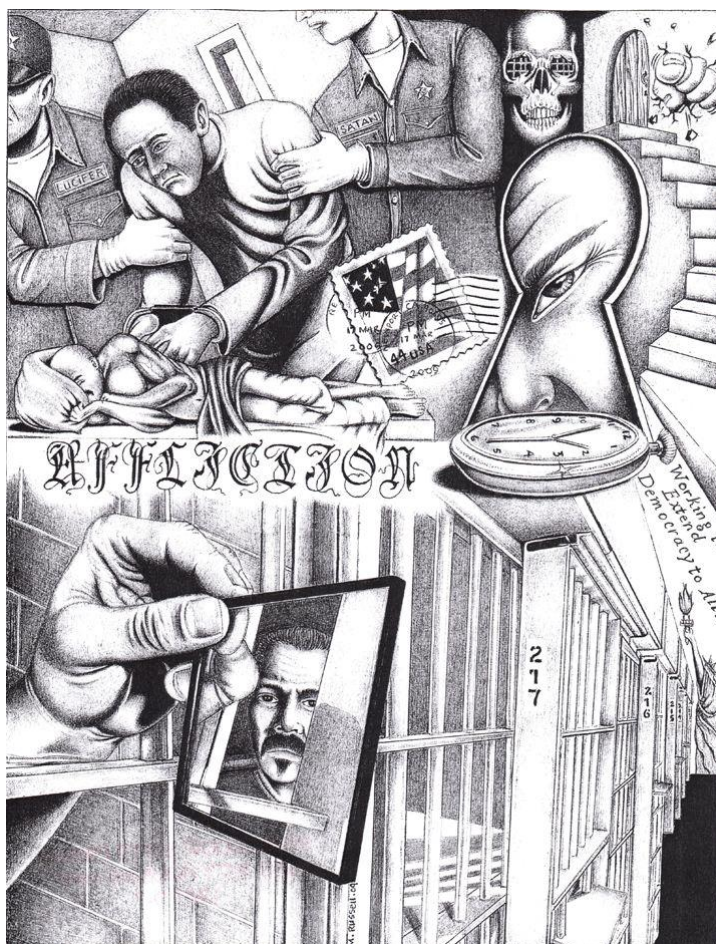
- **Конституционна забрана** за налагане на определен вид наказание. Тя се отнася типично за смъртното наказание – Армения (чл. 5); Белгия (чл. 14); Исландия (чл. 69); Ирландия (чл. 5, като разпоредбата е формулирана като отнемане на компетентността на Парламента да гласува закон, с който въвежда смъртно наказание); Македония (чл. 10); Молдова (чл. 24); Полша (чл. 40); Румъния (чл. 23); Словакия (чл. 17); Сърбия (чл. 24); Финландия (чл. 7); Хърватия (чл. 21); Черна гора (чл. 26). В Португалия обаче тя обхваща както смъртното наказание (чл. 24), така и лишаването от свобода за неопределен период или завинаги (чл. 30). През 1884 г., Португалия става първата държава, която изоставя доживотния затвор, а с Конституцията от 1976 г., той е изрично забранен.

При наличието на изрична забрана за определено наказание, най-тежкото наказание в съответната правна система е по-леко по вид.

- **Императивни конституционни ограничения за налагането на определен вид наказание, придаващи му едновременно изключителен характер и значение за най-тежкото.** Те се отнасят до допустимо по принцип наказание, което може и да не е възприето от наказателния законодател. Конституцията очертава най-тежкото възможно, а не непременно най-тежкото предвидено. В някои държави, вместо него, като най-тежко наказание е възприето по-леко по вид (Кипър, Италия, Испания, Норвегия и др.).

Повечето конституции ограничават правата на държавата относно налагането и изпълнението на смъртното наказание, но в Унгария те се отнасят до Доживотния затвор без право на замяна.

Особените конституционни изисквания към възможно най-тежкото наказание се отнасят до:

- **Ранга на законовата уредба**, която може да го предвиди. В Русия, това трябва да бъде федерален закон (чл. 20 от Конституцията на Руската Федерация);

- **Изчерпателен списък на видовете престъпления, за които може да бъде предвидено:** предумишлено убийство, държавна измяна, пиратство, тежки престъпления против отбранителната способност на държавата (чл. 7 от Конституцията на Кипър); военни престъпления (чл. 27 от Конституцията на Италия); военни престъпления, извършени по време на война (чл. 15 от Конституцията на Испания); особено тежки престъпления против живота (чл. 20 от Конституцията на Руската Федерация); умишлени насилствени престъпления (чл. 4 от Конституцията на Унгария); изключително тежки престъпления (чл. 24 от Конституцията на Беларус). В Италия и Испания предвиждането на съответното наказание за други видове престъпления е изрично забранено, но в останалите държави тази забрана следва по аргумент на противното основание от изчерпателния императивен характер на възможните видове престъпления.

- **Временен характер на наказанието.** Конституцията изрично указва, че предвидените ограничения важат „до отмяната на смъртното наказание“ (чл. 24 от Конституцията на Беларус и чл. 20 от Конституцията на Руската Федерация).
- **Изключителен характер на наказанието.** В Конституцията на Беларус, смъртното наказание е определено като „изключителна мярка“, която се налага само за „изключително тежко престъпление“ (чл. 24).

В почти всички държави се набляга на изискването най-тежкото наказание, ако бъде предвидено от закона, да е наложено от съд с влязла в сила присъда, макар това изискване по принцип да е въведено в други конституционни разпоредби за всички наказания.

В държавите, в които възприетото от наказателния закон най-тежко наказание е именно очертаното в Конституцията, то да има правното положение на изключително наказание, което държавата използва за противодействие срещу специфична особено опасна престъпност.

В тези държави, конституциите съдържат най-многобройни и най-сериозни ограничения на законодателната дейност по предвиждането и съдебната дейност по налагането на това наказание.

Липса на забрани и ограничения, свързани с вида и условията за налагане на най-тежкото наказание

Конституциите, които не съдържат такива забрани, по принцип допускат и смъртното наказание, но в никоя то не е възприето от наказателния закон (Естония, Германия, Гърция, Нидерландия, Австрия, Албания и други).

Ограничения и предпоставки за налагане на най-тежкото наказание

В почти всички изследвани държави, приложимостта на най-тежкото наказание в конкретни случаи е ограничено с оглед на определени в закона критерии, които са свързани основно с признаци на субекта и с тежестта и вида на извършеното престъпление.

Според общовъзприетия подход, критериите, които изключват приложимостта, са формално установени в закона – т.е. не подлежат на съдебна преценка, а само на съдебна констатация. Критериите, които са положителен аргумент за приложението на най-тежкото наказание, са свързани с обстоятелства, които се преценяват при индивидуализацията на отговорността в рамките на свободата на съда да тълкува факти.

Формалните ограничения са свързани на първо място с лични качества на субекта, които влияят както на комплексната преценка на обществената опасност на извършеното, така и на прогнозата за постигане на целите на наказанието. Те са свързани със забрани за налагане на най-тежкото наказание, които са изрично формулирани като елементи от режима на самото наказание или следват от императивни от специални наказателноправни режими за отговорността на субекти с такива характеристики.

Възраст

Този признак е значим за всички правни системи. Той се преценява алтернативно или към момента на извършване на деянието, или на влизане на присъдата в сила. Възприетият масов подход, който е по-благоприятен за децеа, е приложимостта на най-тежкото наказание да се съобразява с възрастта към извършване на деянието.

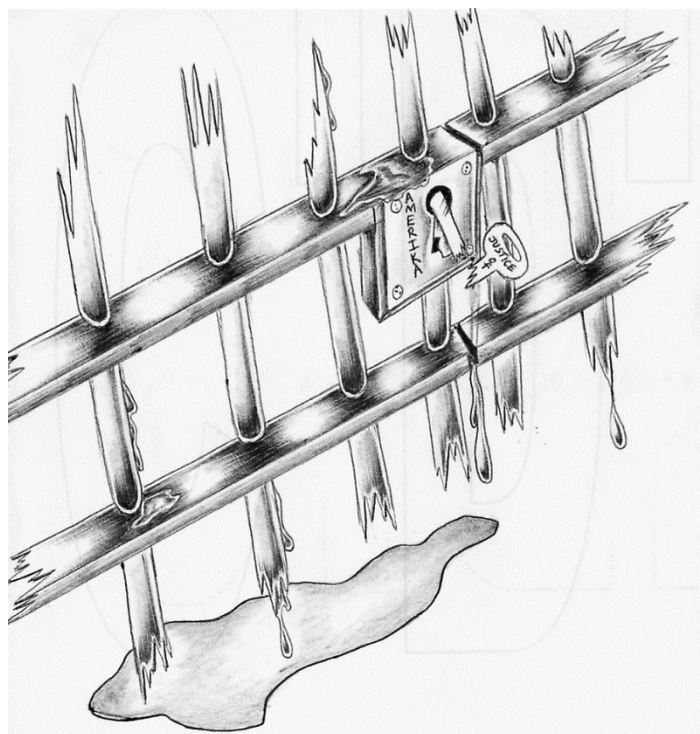
В Германия, Испания, Литва, Словения и Нидерландия, спрямо пълнолетен извършител, който не е навършил 21 години може да бъдат приложени правилата за непълнолетни по преценка на съда.

Според Закона за съдилищата за непълнолетни на Германия, съдът се ръководи от преценка, че извършеното съответства повече на възрастово незряла личност и извършителят не следва да се третира като пълнолетен.

Според чл. 69 от НК на Испания и чл. 5, ал. 3 от НК на Словения, съдът се ръководи от специални хипотези, предвидени в законодателството за непълнолетните.

Съгласно чл. 81, ал. 2 от НК на Литва, съдът може да разпростре режима на непълнолетни върху ненавършили 21-годишна възраст извършители, ако след преценка на естеството и причините за извършване на престъплението и на евентуално заключение на вещи лица, достигне до извод, че деецът следва да бъде приравнен на непълнолетен, поради социалната си незрялост и податливостта си на възпитателна цел на наказанието.

Съгласно чл. 77, С, от НК на Нидерландия, съдът има аналогични правомощия след преценка на личността на подсъдимия и обстоятелствата, при които е осъден. В тези държави, на младите непълнолетни практически не се налага най-тежкото наказание.

Подобен е ефектът на закона в Португалия, в която обаче облекчен режим на наказателна репресия, установен в специално законодателство, действа по отношение на цяла възрастова група между 16 години и 21 години (чл. 9 от НК на Португалия).

В повечето държави ограниченията са свързани само с минимален възрастов праг, под който наказанието е неприложимо, но в Румъния, Русия

и Беларус е въведен и максимален праг, близък до пенсионната възраст, достигането на който изключва възможността наказанието да бъде наложено или съответно да продължава да бъде изтърпявано (Румъния). В тези случаи, законите предвиждат императивно замяна с конкретно определено по-леко наказание, което отново не е количествено измеримо – доживотен затвор вместо смъртно наказание в Беларус и Русия, съответно лишаване от свобода за срок от 30 години, вместо доживотен затвор в Румъния. Режимът на замяната напълно изключва възможността на съда да индивидуализира това по-леко наказание, тъй като го определя по вид и размер и свързва налагането му с юридически факт, който подлежи само на установяване, но не и на преценка.

Вж. Приложена таблица № 1

В Турция, доживотен затвор може да бъде наложен на непълнолетни в изключителни случаи за убийство, тероризъм и други особено тежки престъпления.

Във Великобритания, доживотен затвор може да бъде наложен на непълнолетни и на лица, ненавършили 21-годишна възраст, но в тези случаи възможностите за помилване и предсрочно освобождаване са по-облекчени и законът не позволява на съда да ги суспендира. Тези лица се освобождават при извод, че не представляват повече риск за обществото без да са необходими заключения за настъпило поправяне. Тези млади осъдени изтърпяват наказанието си при по-лек режим. Аналогичен е

режимът в Ирландия, но в тази юрисдикция, пълнолетието се навършва на 17 години.

Пол

В Албания, Молдова, Беларус и Русия, най-тежкото наказание не може да бъде наложено на жени. Същата забрана е била в сила за смъртното наказание в Латвия до отмяната му през 2012 г. Тя е характерна за това наказание и в Албания и Молдова и е пренесена по традиция към доживотния затвор от режима на отпадналото смъртно наказание. Нейният произход следва да се търси в значението, което обществата и правните системи на тези държави отдават на майчинството.

В Италия, изпълнението на наказанието задължително се отлага, ако осъдената е бременна или майка на дете, което не е навършило една година (чл. 146 от НК на Италия).

Психически статус

В повечето държави, в които най-тежкото наказание е предвидено като алтернатива на друго по-леко, съдът може да го предпочете само при извод, че престъплението е особено или изключително тежко (чл. 64 от НК на Естония; чл. 10 от НК на Нидерландия). Според практиката в повечето държави, хипотезата възниква, когато смекчаващи обстоятелства отсъстват или те са незначителни при конкретна фактическа обстановка.

В редица юрисдикции, законът изрично посочва определени обстоятелства, които задължава или насърчава съда да третира като смекчаващи отговорността на дееца и водещи до извод, че извършеното не е изключително тежко. В тези случаи е предвидена по-лека алтернатива на най-тежкото наказание, която или е по принцип приложима за същия вид престъпление, или е изрично предвидена да се налага единствено при съдебна констатация на смекчаващото обстоятелство.

Вж. Приложена таблица № 2

В държавите, които прилагат подход на ограничаване на преценяващата компетентност на съда, законът предвижда хипотези на безалтернативно налагане на най-тежкото наказание, а ограниченията са формулирани като забрани съдът да го налага при определени обстоятелства или извън изчерпателно определени случаи.

Когато законът предвижда най-тежкото наказание доживотен затвор в абсолютно определени санкции, решаващо е значението на правната

квалификация, а не на конкретната обществена опасност на извършеното. Последната има значение за наказателноизпълнителното правоотношение и касае общата индивидуализация на отговорността като цяло, но не определя избора на вида наказание.

Във всички тези държави, наказуеми с най-тежкото наказание са състави на квалифицирани убийства (Великобритания, Германия, Турция, Кипър).

Според чл. 82 от НК на Турция, тежкия доживотен затвор се налага за умишлено убийство, извършено по жесток начин, чрез средства, опасни за мнозина (включително оръжия за масово поразяване), на близки, на дете, на лице в безпомощно състояние, на бременна жена, на длъжностно лице, с цел да се улесни или прикрие друго престъпление, с цел кръвно отмъщение или с мотиви, изхождащи от ценностната система на дееца.

Съгласно чл. 211 от НК на Германия, с доживотен затвор се наказва убийство, извършено с цел полово удовлетворение, за удоволствие, с цел да се улесни или прикрие друго престъпление, с користна цел и друга „ниска“ цел, по особено жесток начин, както и със средства, опасни за живота на мнозина. В Кипър, доживотен затвор се налага безалтернативно за предумишлено убийство и държавна измяна (Аргумент от чл. 36 и чл. 37 от НК на Кипър, който предвижда възможност за съда да наложи по-леката алтернатива на доживотния затвор до размера на предвидения за извършеното престъпление специален максимум при осъждане за друг вид престъпление).

Според чл. 212 от същия закон, със същото наказание безалтернативно се наказват и тежките случаи на убийство, което не съдържа квалифицираните признаци по чл. 211.

Според чл. 225-226 от Закона за наказателна отговорност на Великобритания, това са съвкупности от предумишлени убийства и убийства, квалифицирани с оглед повторност, политически, религиозни, расови или идеологически мотиви, малолетна или непълнолетна възраст на жертвата, когато дете е било отвлечено, когато убийството му е извършено по особено мъчителен начин или със сексуален мотив.

Според английската съдебна практика, задължителният доживотен затвор сам по себе си не представлява жестоко или нечовешко наказание. Той обаче може да бъде преценяван като непропорционален на тежестта на извършеното, тъй като съдът няма възможност да индивидуализира наказанието чрез отчитане

сметкаващи обстоятелства. Поради това, според практиката съдът винаги е длъжен да установи изключителна тежест на извършеното и да се увери извън всяко съмнение, че с оглед всички обстоятелства по случая, за постигане на целите на наказанието деецът трябва да остане изолиран от обществото до края на живота си. Когато извършеното отговаря на квалификацията по чл. 225 от ЗНО и деецът е непълнолетен, съдът запазва свободата да индивидуализира отговорността не чрез избор на вида и размера на наказанието, а чрез преценка дали да суспендира или не действието на поощрителни институти в бъдеще. Именно тази преценка се обуславя от заключението за изключителна конкретна обществена опасност на деянието и дееца.

Друга особеност на приложението на най-тежкото наказание може да бъде свързана с хипотези на множество престъпления. Когато то се налага като общо най-тежко наказание за съвкупност от тежки престъпления, в някои системи законът изисква за поне едно от престъпленията да е наложено най-тежкото наказание (чл. 64 от НК на Естония), а в други изрично допуска до налагането на най-тежкото наказание да се стига и по реда на увеличаване на най-тежкото наложено за съвкупността наказание (чл. 10 от НК на Нидерландия).

В някои юрисдикции, най-тежкото наказание може да бъде наложено само при съвкупност от престъпления и никога за едно престъпление (чл. 53 от НК на Хърватия, чл. 35 от НК на Черна Гора, чл. 76 от НК на Испания, чл. 116 от НК на Словения).

Някои закони изискват за всяко от включените в съвкупността престъпления да бъде определено

наказание от определен вид или над определен размер (над 20 години лишаване на свобода в Испания), за да може да бъде приложимо най-тежкото наказание за цялата съвкупност.

Според чл. 17 от НК на Норвегия, най-тежкото наказание може да бъде наложено само по реда на увеличаване на наказанието за организирана престъпна дейност (чл. 60, а) за опасен рецидив на лице, извършило и предходните си престъпления като пълнолетно (чл. 61) и за съвкупност от наказуеми с лишаване от свобода или „задържане“ престъпления (чл. 62).

Най-невзискателна е разпоредбата на чл. 34, ал. 2 от НК на Швеция, според която наказанието доживотен затвор поглъща по-леките наказания лишаване от свобода, наложени за други престъпления, извършени при условията на съвкупност или рецидив. Най-тежкото наказание може да бъде наложено за тежко престъпление, извършено в условията на повторност или опасен рецидив (Албания, Армения, Беларус, Великобритания, Латвия, Малта, Нидерландия, Норвегия, Словакия, Франция, Чешка Република, Швеция).

Някои юрисдикции изрично изключват приложението на най-тежкото наказание при приготвяне или опит за престъпление (чл. 66 от НК на Русия, чл. 62 от НК на Испания), предварителен сговор или акцесорно съучастие в престъпление, наказуемо с най-тежкото наказание (чл. 63 от НК на Испания).

Съдебна оценка на риска от рецидив

Сравнителният анализ показва, че държавите изглежда отдават голямо значение на превантивните цели на наказанието при изграждане на режимите за прилагане на най-тежкото.

Законодателствата дискретно насърчават съда към изследване на риска от рецидив, дори когато е обусловен от смекчаващо обстоятелство (например, психично заболяване, което не изключва вменяемостта). Така, например, всички институти за последващо облекчаване на репресията се прилагат при извод на съда за отпаднал или минимизиран риск от рецидив като елемент от преценката за допустимост на облекчението. При съдебно суспендиране на

действието на тези институти, съдът се обосновава и с прогноза за неоправдан рецидивен риск.

Когато осъденият е с усложнен психологичен или психиатричен статус, който улеснява престъпната мотивация или привеждането ѝ в изпълнение, той може да бъде превантивно задържан за неопределен срок или за многократно подновяем срок и след изтърпяване на най-тежкото наказание, което в тези юрисдикции е дългосрочно лишаване от свобода (Норвегия).

В Норвегия, съдът изрично трябва да установи непосредствен риск от нов рецидив, за да мотивира налагането на най-тежкото наказание (чл. 100 от НК).

В Чешка Република, разпоредбата на чл. 29 от НК задължава съда при налагане на доживотен затвор да установи, че това наказание е необходимо за ефективното предпазване на обществото от рецидив на осъдения, който не може да се очаква да бъде поправен за срока на по-лекото наказание лишаване от свобода от 15 до 25 години. Тази разпоредба тласка съда да прилага наказанието към относително по-млади извършители, чиято очаквана продължителност на живота надхвърля 25 години. Съдебната прогноза за непоправимост би следвало да се преценява с оглед този очакван остатък от живота на осъдения, а не с максимума на по-лекото наказание. Разликата между двете наказания не се изразява само в продължителността на изолацията, а и в режима на изтърпяване и приложимостта на институти за облекчаване на репресията, чието действие е по-ограничено при по-тежките наказания.

От тук следва, че при налагането на най-тежкото наказание, съдът съобразява значението на фактите както като смекчаващи и утежняващи, така и като проява на криминогенни рискове. Оценката на риска е елемент от преценката за конкретна лична обществена опасност на дееца.

Комплексен характер на преценката

Повечето правни системи изрично акцентират на необходимостта от комплексна оценка на обстоятелствата, макар тя да не се поставя под съмнение в практиката. В Германия, тежестта на извършеното сама по себе си не е определящо основание при налагането на най-тежкото наказание, което следва да бъде съобразено още с личността на дееца, душевното му състояние и възраст.

Във Великобритания, съдът е длъжен да съобрази естеството на извършеното, но може да съобразява и данни относно поведението и личността на дееца в миналото, включително

обстоятелствата и естеството на всяко друго престъпление или нарушение на служебни задължения, за което е бил осъден в миналото, където и да е по света. Водеща е преценката на съда, че извършителят представлява особена опасност за обществото с оглед риска да извърши ново престъпление. Тежестта на извършеното или връзката между него и други престъпления оправдава налагането на доживотен затвор (чл. 229 от Закона за наказателна отговорност).

Във Финландия, съдът преценява особена опасност на дееца за живота, здравето или свободата на друго, като се ръководи от експертна психологична оценка на осъдения, обстоятелствата, при които е извършено престъплението и други.

Специфично ограничение е международното задължение за неприлагане на смъртното наказание. Хипотезата възниква при екстрадиране на извършителя в държава, компетентна да го съди, на която той е гражданин и чието законодателство предвижда смъртно наказание, за да бъде съден за престъпление, за което такова наказание може да бъде наложено. В тези случаи, между държавите обикновено действат двустранни способности или международни договори, които ограничават правото на приемащата държава да наложи или да изпълни смъртното наказание в зависимост от волята на изпращащата държава.

Въпреки това, хипотезата е изрично императивно уредена в разпоредбата на чл. 59 от НК на Русия. Според нея, ако деецът не е руски гражданин и е предаден на Русия, за да бъде съден, не може да му бъде наложено смъртно наказание, ако изпращащата държава не предвижда такова наказание или е поставила условие то да не бъде налагано.

Давност

Особеностите на давността на най-тежкото наказание се отнасят до:

- **Принципната допустимост, правата на държавата да наложи и да изпълни най-тежкото наказание да бъдат погасявани по давност.**

Във всички държави, давност за погасяване на наказателно преследване тече не за определена категория деяния. Това са или всички престъпления, наказуеми с най-тежкото наказание (Австрия, Естония, Словения и Латвия), или част от тях, сред които международните престъпления (Германия, Литва), или само международните престъпления (всички останали юрисдикции).

В някои държави, давността погасява само правото на държавата да наложи най-тежкото наказание, но не и всичките ѝ права да накаже извършителя. Така, например, в Австрия, когато съдът констатира, че 20-годишната давност за налагане на най-тежкото наказание е изтекла, той задължително налага наказание лишаване от свобода между 10 и 20 години.

В Русия и Молдова, действието на давността зависи от преценката на съда, който може изрично мотивирано да не зачете изтеклата давност. Този отказ, като елемент от индивидуализацията на отговорността, възстановява само правото на държавата да осъди извършителя за стореното без да може да наложи най-тежкото наказание. Съдът задължително заменя най-тежкото наказание, което е доживотен затвор в Молдова и смъртно наказание в Русия, с лишаване от свобода. Това лишаване от свобода може да е с определен от закона срок (точно 30 години в Молдова) или да подлежи на индивидуализация в рамките на максимума, предвиден като алтернатива на смъртното наказание за конкретно престъпление (Русия). Правилото важи или само за давността, погасяваща наказателното преследване (Молдова), или за двата давностни срока (чл. 78 и чл. 83 от НК на Русия).

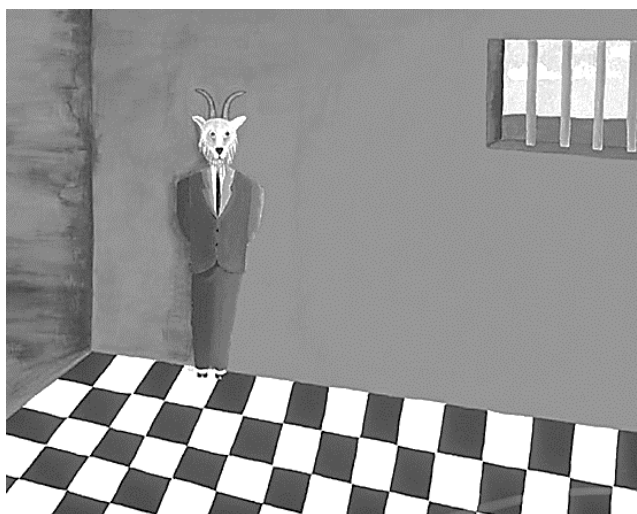
Продължителност и начин на изчисляване на срока

Във всички държави, които допускат давност, тя е най-дългата, предвидена от закона. В Словакия,

съдът може да изключи от давностния срок времето, в което най-тежкото наказание е било неизпълняемо, тъй като деецът се е укривал или е изтърпявал наказание лишаване от свобода за друго престъпление (чл. 90 от НК на Словакия).

Правото на държавата да наложи най-тежкото наказание се погасява в относително повече юрисдикции в сравнение с правото ѝ да изпълни това наказание.

Изпълнителна давност не тече в Австрия, Албания, Естония, Словения, Черна Гора, Германия, а в Латвия съдът може да откаже да я зачете и да постанови присъдата да бъде приведена в изпълнение. В повечето държави, в които текат и двата вида давност, изпълнителната е равна (Русия, Армения, Босна и Херцеговина, Хърватия, Полша, Словакия, Чешка Република) или по-дълга (Турция, Исландия, Испания, Финландия, Швеция) от давността за преследване.

Реабилитация

В изследваните юрисдикции, държавата по принцип не се отказва от правото си да третира осъдения на най-тежкото наказание като осъждан. Реабилитация по право не настъпва за такива граждани. Изводът следва от обстоятелството, че реабилитационните срокове по принцип започват да текат от момента на погасяване на наказателноизпълнителното правоотношение поради изтърпяване на наложеното наказание, действието на давността или друг институт. Когато това наказание е доживотен затвор и правната система не приравнява момента на изтърпяване на наказанието с момента на евентуално приложено условно предсрочно освобождаване или с изтърпяване на по-лекото наказание, с което най-тежкото е било заменено, тези срокове никога не започват да текат.

В повечето юрисдикции, съдебната реабилитация също е изключена, когато е наложено най-

тежкото наказание. Например, в Словакия, в която текат и двата вида давност, законът изрично постановява, че никаква реабилитация не настъпва за осъдени на лишаване на свобода за срок повече от 15 години и на по-тежките от него наказания.

Единствено в Република Чехия, реабилитацията по съдебен ред е възможна, ако осъденият на доживотен затвор е бил условно предсрочно освободен, (за което е необходимо да е дал доказателства за настъпило поправяне), или ако в 10-годишен срок от освобождаването си, поради помилване, е водил съзнателен и примерен начин на живот. Това не означава просто недопускане на рецидив, а демонстриране на устойчива положителна тенденция на социално успешен живот, включително полагане на труд.

Облекчаване на отговорността, реализирана с най-тежкото наказание

Сравнителноправно се прилагат различни институти за последващо облекчаване на репресията, наложена с най-тежкото наказание. Всички са уредени като правна възможност, която възниква за осъдения при определени предпоставки, но не са негови права. Приложението им е правомощие на държавата, което зависи изцяло от преценката на компетентния орган (обикновено съда), след като са възникнали определени формални условия.

Приложението на институтите ограничава наказателноправните права на държавата и представлява форма на нова индивидуализация на отговорността след влизане на присъдата в сила, поради нововъзникнали обстоятелства, водещи до отпадане на необходимостта от продължаване на ефективното изпълнение на най-тежкото наказание.

Обединяващият признак е предназначението на тези институти да създават стимули за дееца да се поправи, като поддържат у него представи за възможно освобождаване. Поощрителният характер се изразява именно във възможността за възвръщане на свободата, а не просто на облекчаване на режима на изтърпяване или на вида на наказанието.

Тази възможност не е обещана на осъдения – тя зависи решаващо от неговите лични усилия и мотивация за промяна, която трябва да бъде реално постигната, за да послужи за основание съответният институт да бъде приложен. Това показва, че и най-тежкото наказание преследва не само превантивните, но и поправителната цел. Постиженията в корекционния процес са възможни само ако такъв протича, а той не може да тече без съдействието на осъдения.

Най-тежкото наказание налага на осъдения изолация, но не и отхвърленост от обществото.

Поради това, основният въпрос, на който тези институти отговарят е този за пропорционалността и хуманността на най-тежкото наказание. Той не зависи толкова от характера на засегнатите с наказанието права, техният обем и степен на засягане, а от възможността в бъдеще това засягане да отпадне. Оттук следва, че този въпрос е свързан на първо място с това дали най-тежкото наказание заличава завинаги възстановяемостта на правата, т.е. дали накърнява правоспособността на осъдения (изпълнението на смъртното наказание, например, заличава правосубективността му) и на второ място, дали е житейски оправдано очакването те да бъдат възстановени през оставащата продължителност на живота на осъдения. **С други думи, най-тежкото наказание трябва да съдържа елемент на неокончателност, за да не бъде екстремна репресия, налагана с него.**

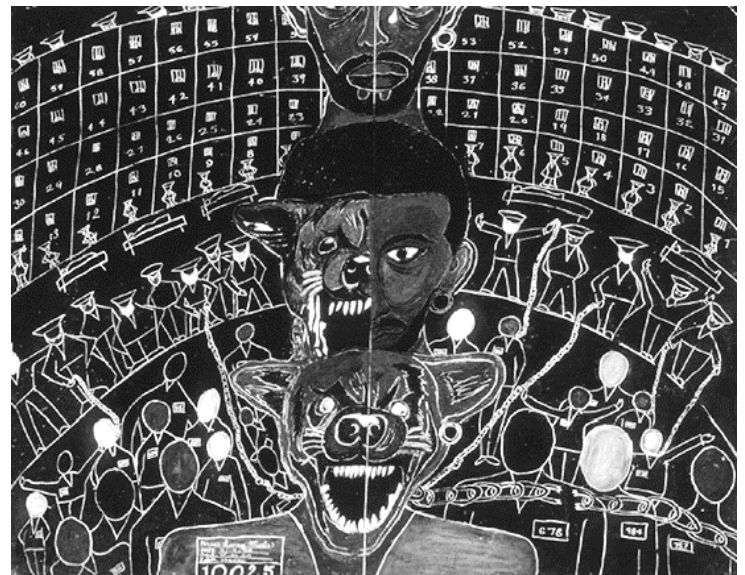
Въпросът с неокончателността на наказанието е централен при обсъждането на национални и наднационални съдебни юрисдикции на съответствието на най-тежкото наказание със забраната за налагане на нечовешко или жестоко наказание по чл. 3 от ЕКПЧ и други аналогични международни и вътрешни правни стандарти. Така, например, според Германския Федерален Конституционен Съд, „осъденият не може да бъде свеждан до обект на наказателна превенция.“ Уважението към човешкото достойнство и върховенството на закона означават, че човечното изпълнение на доживотния затвор е възможно само когато осъденият разполага с „**конкретна и реалистична възможност**“ да си възвърне свободата в даден момент.

Пред ЕСПЧ, въпросът за съответствието на най-тежкото наказание с чл. 3 от ЕКПЧ е поставян единствено във връзка с доживотния затвор, защото за смъртното наказание той е решен с Протокол № 6 към ЕКПЧ за отмяна на смъртното наказание. В своята практика Съдът приема, че наказанието съответства на стандартите на Конвенцията, ако съответната национална правна система по принцип допуска и на практика прилага поне един институт, позволяващ преждевременно погасяване на правата на държавата да изпълнява спрямо осъдения най-тежкото наказание по начин, който не изключва възможността осъденият някога да бъде освободен.

На 09.07.2013 г., ЕСПЧ постанови осъдително решение срещу Великобритания в полза на жалбоподателите Джереми Бамбер, Питър Мур и Дъглас Винтер, осъдени на доживотен затвор без

право на условно предсрочно освобождаване за извършени от тях, съответно, убийство с користна цел на петимата членове на осиновилото го богато семейство през 1988 г. на 25-годишна възраст, за четири убийства на хомосексуални мъже за период от четири месеца и за убийство по особено жесток и мъчителен начин на съпругата му през 1996 г. – три години след изтърпяване на наказание от 9 години лишаване от свобода за убийството на свой 22-годишен колега.

В това прецедентно решение, Голямата камара приема, че наложеното наказание представлява нечовешко и унижително отнасяне в нарушение на чл. 3 от ЕКПЧ, защото осъдените нямат надежда за освобождаване, освен при помилване, което би им било дадено при много ограничени условия и едва в последните етапи на тежко смъртоносно заболяване. Така наказанието заличава възможността на осъдените някога да се завърнат в обществото, за да живеят като свободни хора. При все това, Съдът изрично отбелязва, че решението му няма за цел да създаде пред жалбоподателите перспектива за незабавно освобождаване.

Условно Предсрочно Освобождаване

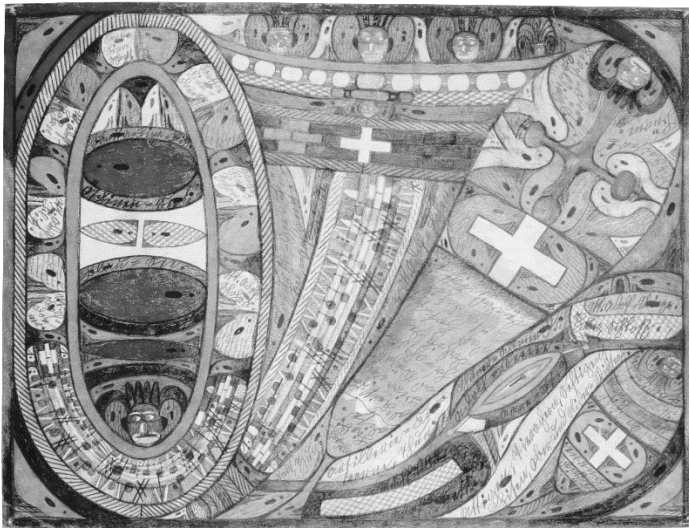
При Условно Предсрочно Освобождаване се изменя наказателноизпълнителното правоотношение, създадено между осъдения и държавата при влизане в сила на присъдата, с която е наложено най-тежкото наказание доживотен затвор или дългосрочно лишаване от свобода. Съдържанието на задължението на осъдения да търпи репресия се променя – той престава да понася някои ограничения, а други стават по-леки, като се запазва възобновяемостта на ефективното изпълнение на най-тежкото наказание.

В държавите, които прилагат този институт, режимът му е различен и се подчинява на един от следните подходи.

Решаване на приложимостта на Условно Предсрочно Освобождаване от съда

При този подход, принципната приложимост на „Условно Предсрочно Освобождаване“ /УПО/ спрямо конкретния подсъдим се решава от съда при постановяване на присъдата. Подходът се предпочита в държавите от англо-саксонското право (Великобритания, Ирландия), откъдето е заимстван закона на Финландия и Франция. При него, съдът има правомощие да изключи за в бъдеще възможността осъденият да бъде „УПО“.

Суспендирането се извършва по два алтернативни начина според това дали съдът има законово задължение да определи с присъдата минимален срок, през който осъденият трябва да изтърпи фактически наказанието преди за него да възникне възможност да бъде „УПО“. Когато съдът няма такова задължение, суспендирането се изразява в постановяване на генерална неприложимост на „УПО“ (Финландия). Когато съдът има такова задължение, суспендирането се изразява в определяне на безкрайна продължителност на минималния срок (Великобритания, Ирландия, Франция).

Според действието на съдебното суспендиране на „УПО“, подходите също са два.

Суспендирането е окончателно във Великобритания, Ирландия и Финландия. Влизането на присъдата в сила заличава завинаги възможността осъденият да бъде „УПО“. Единствената възможност за облекчаване на репресията за такъв осъден е **„помилването“**.

В своята прецедентна практика, английските съдилища приемат, че доживотният затвор за неопределен по продължителност минимален

срок на изтърпяване не нарушава чл. 3 от ЕКПЧ, защото за редуцирането на репресията съществува правна възможност на помилване.

Изключването на „УПО“ във Франция не е окончателно. Суспендирането е под отрицателно условие, че осъденият даде сериозни доказателства за своето поправяне, които правят случая изключителен. Ако такава хипотеза бъде установена, съдът може да отмени суспендирането, като определи минимален отлагателен срок или направо освободи предсрочно осъдения с изпитателен срок до края на живота му. Юридическият ефект от суспендирането е силно ограничаване на приложното поле на „УПО“, до степен, която го превръща от редовен в изключителен институт за облекчаване на репресията при доживотния затвор. Неговото действие зависи изцяло от усилията на осъдения да се разграничи от извършеното.

Съдът упражнява своето правомощие да суспендира „УПО“ в рамките на индивидуализацията на отговорността. Когато суспендирането има окончателно действие, наказателният закон урежда изрично и ограничително предпоставките за постановяването му.

Във Великобритания, предпоставките за суспендиране на института са деецът да е навършил 21 години към момента на извършване на деянието и съдът да направи извод за изключителна тежест на извършеното (чл. 269-270 от Закона за Наказателната Отговорност /ЗНО/). Компетентен след 2003 г. е Върховният Съд.

В съдебната практика, най-често такава присъда се постановява за престъпление, за което доживотният затвор е единственото приложимо наказание. При определяне на минималния срок на задължително фактическо изтърпяване на наказанието, (дори когато е определен като безкраен), съдът не може да се ръководи от обществения интерес от освобождаване или изолиране на осъдения. Това обстоятелство подлежи на преценка единствено от органа, компетентен да освободи осъдения след изтърпяване на минималния срок.

Във Финландия, съдът може да наложи пълно изтърпяване на наказанието доживотен затвор без възможност за „УПО“ при изчерпателно уредени хипотези на **„тежък рецидив“**. Те изискват да са едновременно налице няколко групи условия.

Първо, деецът да е осъждан като извършител или съучастник в извършването на квалифициран състав на убийство, изнасилване, сексуално престъпление срещу дете, грабеж, телесна

повреда, трафик на хора, вземане на заложник, злепоставяне, престъпление с предмет или средство – ядрено оръжие, отвлечане, тероризъм или международно престъпление, както и за опит към някое от изброените.

На второ място, деянието да е извършено в 10-годишен срок от извършването на друго предходно престъпление от някое от изброените видове и в тригодишен срок от изтърпяване на присъдата.

И накрая, съдът да направи извод, че деецът е особено опасен за живота, здравето или свободата на друг.

Поради неокончателния характер на суспендирането на „УПО“, правомощията на френския съд да го постанови не са ограничени от специфични формални изисквания.

Решаване на приложимостта на „УПО“ от закона

При този подход, характерен за държавите от континенталното право, съдът няма правомощия да суспендира приложението на „УПО“, а само да преценява дали осъденият е изпълнил предпоставките за приложението му в периода след постановяване на присъдата. Тези правомощия съдът упражнява в рамките на наказателноизпълнителното правомощие, като законът императивно определя приложното поле на института.

„УПО“ за осъдени на най-тежкото наказание лица не се прилага в Исландия (чл. 40 от НК), Литва (чл. 77 от НК), Нидерландия и Турция, като в тези държави максимумът на срочното лишаване от свобода е установен на 20 години (чл. 49 от НК на Турция, чл. 10 от НК на Нидерландия) или 25 години (чл. 50 от НК на Литва).

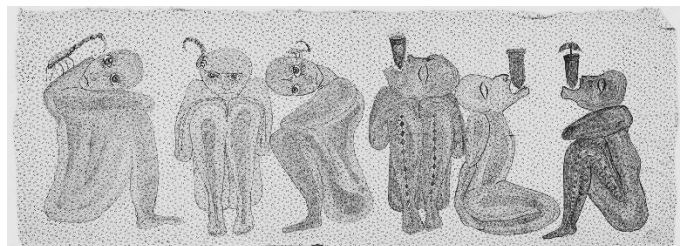
В Италия, то не се прилага, ако лицето е осъдено за организирана престъпна дейност или за тероризъм.

Предпоставки за приложение на „УПО“

Формалната предпоставка във всички държави е изтичането на определен минимален срок, в който осъденият да е търпял фактически наложеното наказание.

В повечето държави, минималната продължителност на този срок съвпада с максимума на лишаването от свобода като самостоятелен вид по-леко наказание (чл. 32 от НК на Албания; чл. 59 от НК на Армения; чл. 38, ал. 2 от НК на Германия; чл. 34 от НК на Исландия; чл. 46 от НК на Словакия; чл. 3 от НК на Финландия; чл. 131-1 от НК на Франция; чл. 53 от

НК на Хърватска Република). Сроковете варират от 12 години (Финландия), до 30 години (Франция). При тяхното съпоставяне с минималния срок за „УПО“ се взема максимума на срочното лишаване на свобода, като се изключват сроковете, които могат в някои отделни държави да бъдат получени при увеличаване на лишаването от свобода в особени хипотези. В Литва, осъден, който е изтърпял 10 години от наказанието доживотен затвор може да бъде преместен в корекционна институция при по-лек режим. Максималният обичаен срок за наказанието лишаване от свобода е 10 години. Същевременно, той не може да бъде „УПО“.

В по-малък брой държави, минималният срок за „УПО“ от доживотен затвор е по-дълъг от максималната продължителност на срочното лишаване от свобода, която е установена на 20 години (чл. 45 от НК на Естония; чл. 38 от НК на Литва; чл. 70 от НК на Молдова) или на 15 години (чл. 37 от НК на Полша). Тази строгост на закона е типична за някои посткомунистически държави и може да бъде свързана както с остатъчна репресивност на тоталитарно законодателство към най-тежката престъпност след отмяната на смъртното наказание, така и с характерния за част от тези държави обществен шок от впечатлението за поява на нова по вид и по-опасна престъпност в периода на Прехода.

Строгостта обаче е характерна и за държави, които не прилагат доживотния затвор (чл. 36 от НК на Испания; чл. 41 от НК на Португалия; чл. 45 от НК на Сърбия). В тях, максималната продължителност на срочното обикновено лишаване от свобода като следващо по-леко наказание е установена на 20 години, а минималният срок на фактическо изтърпяване на дългосрочното лишаване от свобода като формулирана предпоставка за „УПО“ е 27 години (в Португалия – 21 години), макар в различните юрисдикции начинът на изчисляване да е различен според максималната продължителност на самото дългосрочно лишаване от свобода.

В други бивши комунистически държави, минималният срок за „УПО“ е по-кратък от максималната продължителност на следващото по тежест наказание. Намалената строгост в сравнение с предходната група държави е само привидна, тъй като максимумът на по-лекото наказание е по-голям или равен на този от държавите в предходната група. Установен е на

30 години (чл. 98 от НК на Румъния; чл. 46 от НК на Словения), на 25 години (чл. 27 от НК на Република Чехия) и на 20 години (чл. 35 от НК на Черна Гора).

В Румъния, максимумът на срочното лишаване от свобода съвпада с абсолютно определената продължителност на репресията (минимален срок на фактическо изтърпяване – 20 години с 10 години изпитателен срок), ако осъденият на доживотен затвор бъде „УПО“ при най-благоприятното стечение на обстоятелствата.

Въпросът в Норвегия е решен като минималната продължителност на фактическото изтърпяване на наказанието е с една година по-кратка от максималната продължителност на наложеното най-тежко наказание. В тази държава, най-тежкото наказание е количествено измеримо, а специалните му максимуми зависят от вида на престъплението, множество престъпления и други установени в закона специални утежняващи отговорността обстоятелства.

Ако наказанието е индивидуализирано при съобразяване на обичайния максимум от 15 години, „УПО“ става възможно на 14-тата година, дори когато на осн. чл. 60а, чл. 61 и чл. 62 от НК (тези разпоредби позволяват увеличаване на наложеното наказание за организирана престъпна дейност и за рецидив на лице, пълнолетно при извършване и на предходното престъпление, наказуеми с лишаване от свобода или задържане), срокът е удължен до 20 години. Когато е наложена абсолютната максимална продължителност, която законът допуска (21 години), правната възможност за „УПО“ настъпва на 20-тата година (чл. 17 от НК на Норвегия).

Вж. Приложена таблица № 4

Законодателните подходи при очертаване на материалните предпоставки за „УПО“ на осъден на най-тежкото наказание са два.

Според първия подход, **предпоставките са изрично указани в закона.** Като цяло, те се отнасят до:

- Съдебна прогноза за минимизиран риск от рецидив (Австрия, Словения, Сърбия, Босна и Херцеговина, Португалия). Тази предпоставка в някои закони е формулирана като настъпило или напреднало поправяне на осъдения, сериозно положително развитие (включително полагане на труд и добро поведение), постигната поправителна цел на наказанието и други (Албания, Румъния, Армения, Франция, Словакия, Молдова, Норвегия, Черна Гора, Италия). Установяването ѝ трябва да води до съдебен извод за отпаднала необходимост изтърпяване на най-тежкото наказание да продължава, защото осъденият не представлява вече заплаха за обществото. Някои юрисдикции изискват оценката да се направи на основата на съдебното минало на осъдения на условията за ресоциализацията му след напускане на затвора, личността му, наличие на други неприключили наказателни производства срещу него (Румъния, Естония, Словения, Босна и Херцеговина). В други юрисдикции се преценява само специфичен риск от рецидив с тежко насилствено престъпление (Норвегия).

Тази предпоставка е основна и в някои юрисдикции – единствено материално основание за „УПО“:

- Липсва „особена тежест на вината“, която да налага продължаване на изтърпяването; когато доживотният затвор е постановен като най-тежко общо наказание като съвкупност, предпоставката се преценява за всяко отделно престъпление (Германия);
- Освобождаването не противоречи на обществения интерес (Германия, Португалия);
- Осъденият е съгласен да бъде „УПО“ (Германия, Армения, Португалия);
- Наличие на изключителни обстоятелства (Албания);
- Осъденият не укрива вещи, подлежащи на конфискация, предпоставката е относителна и осъденият може да бъде „УПО“ въпреки нейното установяване, ако съдът прецени това (Германия).

Според втория подход, законът не уточнява съдържанието на материалните предпоставки, като оставя изцяло на съда да прецени дали осъденият следва да продължава да изтърпява ефективно наказание. Съдебната преценка се ръководи от общите правила и принципи на наказателната система, сред които основният критерий е това дали са постигнати целите на наказанието (Белгия, Финландия, Ирландия, Великобритания, Люксембург, Исландия, Италия, Кипър, Латвия, Хърватска Република, Република Чехия).

Режим на изпитателния срок

Когато най-тежкото наказание е доживотен затвор, по правило изпитателният срок трае до края на живота на осъдения, а когато то е дългосрочно лишаване от свобода – той е равен на остатъка от наказанието.

В редица държави се наблюдават отклонения от това правило, които обуславят продължителност на изпитателния срок около 5 години, но не повече от 10 години. Тя е или императивно установена от закона като абсолютна величина (Финландия, Австрия, Румъния, Полша, Норвегия), или се определя от съда (Франция, Република Чехия, Естония, Португалия).

Единствено в Германия, съдът не е ограничен от изискване на максимална продължителност на срока. А в Румъния, срокът се съкращава, след като осъденият навърши 60 години.

В повечето държави липсват специални правила за условията на изпитателния срок и последиците при различни форми на неговото нарушаване. По общо правило, върху осъдения тежат задължения да не извършва нови престъпления и да изпълнява условия, евентуално наложени му от съда, каквито са различните видове пронационални и надзорни мерки и ограничения (Ирландия, Великобритания, Армения, Германия, Словения, Норвегия, Босна и Херцеговина).

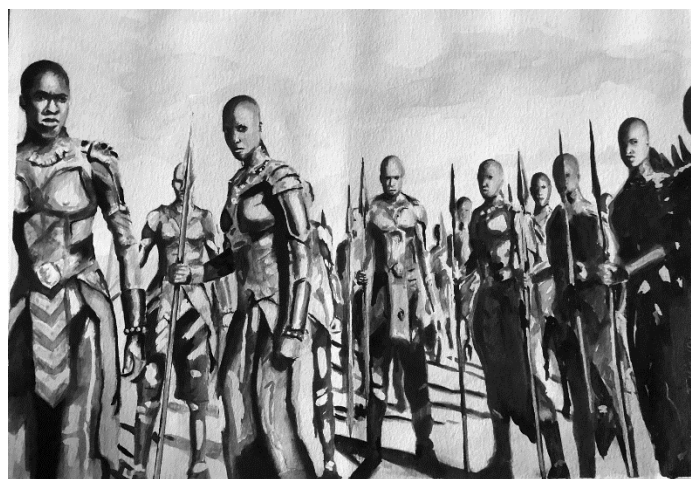
По принцип, рецидивът и нарушаването на тези условия в изпитателния срок възобновява ефективното изтърпяване на наказанието, но в някои държави, законът изисква престъплението да е от определен вид (Естония – международно престъпление) или с определена опасност (Албания – умишлено престъпление; Босна и Херцеговина – престъпление, наказуемо с определено по вид и размер наказание), а нарушението на мерките да е тежко (Норвегия).

В повечето държави няма изрично ограничаване на приложимостта на „УПО“ според това дали в миналото осъденият се е ползвал от привилегиите на института. При възобновяване на ефективното изтърпяване на наказанието

поради нарушение на изпитателния срок се прилагат общите правила относно възможността за „УПО“ да бъде приложено отново. По общо правило, отказът от прилагане на института не ограничава възможността на осъдения да поднови искането си.

Отклонения от тези правила се наблюдават изолирано в отделни държави. В Словакия, например, институтът може да бъде приложен само веднъж. В Полша може да бъде прилаган многократно, като минималният срок на фактическо изтърпяване на наказанието след възобновяване на ефективното изпълнение се съкращава на 5 години. В Молдова, нова молба за „УПО“ е допустима едва след като са отпаднали основанията за предходния отказ.

Вж. Приложена таблица № 5

Замяна с по-леко наказание

Самостоятелен институт за замяна на най-тежкото наказание е последващата му замяна с по-леко по вид наказание. Тя представлява окончателен безусловен отказ на държавата от правото ѝ да изпълни наложеното с осъдителната присъда най-тежко наказание, при което наказателноизпълнителното правоотношение се прекратява и на негово място се създава ново правоотношение, по силата на което осъденият има задължение да търпи друго по-леко наказание.

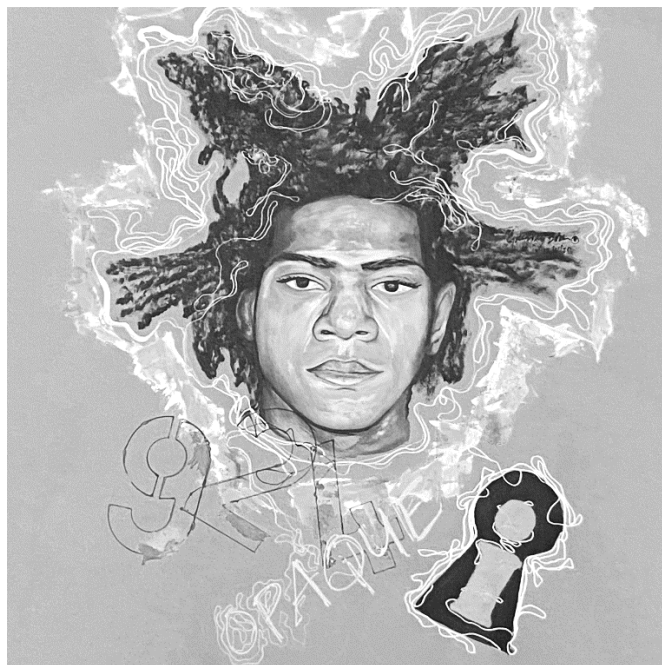
Видове замяна

Според вида и размера на новото по-леко наказание, замяната се прилага в две разновидности:

- Замяна със следващото по тежест самостоятелно наказание в рамките на системата от наказанията. Ако то е количествено измеримо, съдът може да го индивидуализира отново или да го наложи в определен размер.

Така, например, след изтърпяване на 10 години, осъден на доживотен затвор в Швеция може да поиска от съда да замени наказанието му със срочно лишаване от свобода за срок не по-кратък от 18 години, но това е максималната продължителност на наказанието лишаване от свобода (режимът е в сила след 2006 г.).

- Замяна с абсолютно определено специфично наказание, което не може да се наложи директно и самостоятелно за извършено престъпление, а само при замяна на доживотен затвор. То не е количествено измеримо и не позволява на съда да го индивидуализира по вид или размер. Налагането му е автоматично, след като съдът достигне до извод, че са налице предпоставките за това изтърпяването на наказанието доживотен затвор да бъде прекратено спрямо осъдения (Турция, Румъния).

Правни последици на замяната

За разлика от „УПО“, замяната представлява по-слабо облекчаване на репресията, при което се запазва ефективната наказателна изолация. Действието на института е подчинено на приоритета на превантивните цели на наказанието (по-конкретно на индивидуалната превенция), но то увеличава възможностите за допълнително последващо облекчаване поради поправяне.

При замяната стават приложими други поощрителни институти, свързани със задълбочаване на корекционния процес или се разширява приложимото поле. Тя служи за

поощряване на осъдени, които са изпълнили само частично предпоставките за „УПО“, което поради формални причини не може да бъде изпълнено спрямо тях, или за осъдени, спрямо които репресията става прекомерна поради обективни обстоятелства, несвързани с корекционния процес (достигане до определена възраст).

Така, например, при замяна с ново абсолютно определено наказание, осъденият може да бъде „УПО“, ако е изтърпял фактически поне 30 години от наказанието, съответно 36 години, ако е осъден за престъпление, извършено в условията на опасен рецидив (чл. 107 от Закона за Изпълнение на Наказанията в Турция).

В Румъния, навършването на 60-годишна възраст от осъден на доживотен затвор е абсолютна предпоставка за автоматична съдебна замяна на наказанието с лишаване от свобода за срок от 30 години (чл. 64 от НК на Румъния).

В повечето юрисдикции, замяната е предвидена като правна възможност заедно с „УПО“, но другаде е единственият институт за промяна на най-тежкото наказание. В тези случаи, прогнозата за освобождаване на осъдения може на практика да се окаже нереалистична и това да се отрази на преценката на целия вид наказание от гледище на съответствието му с чл. 3 от ЕКПЧ и редица национални правни стандарти на изпълняващата наказанието държава.

Така, например, наказанието тежък доживотен затвор в Турция е преценявано от Федералния Конституционен Съд в Германия през 2009 г., когато германският съд отказва да екстрадира в Турция извършител на престъпление, застрашен с осъждане на това наказание. Отказът е мотивиран с „твърде нереалистичната на практика прогноза осъден на такова наказание да бъде освободен някога поради престарялост, хронично заболяване или увреждане, чрез помилване на президента.“. Според това решение, наказанието е жестоко и нечовешко и нарушава правото на човешко достойнство (Решение на ФКС на Германия от 16.01.2010 г. по дело № 2299 / 2009 г.).

Помилване

Помилването е единственият универсално приложим институт за облекчаване на репресия, която е наложена с най-тежкото наказание. Във всички изследвани държави, то е субсидарен способ, предоставен в правомощията на несъдебен орган, който рядко с неясни правила и критерии се прилага. Въпреки това, той има голямо значение именно в материята на най-тежкото наказание, защото в някои държави само той поддържа очакването за промяна на наказанието.

Приложението на правото на помилване към осъдени на най-тежкото наказание зависи от:

1. Количествената измеримост на най-тежкото наказание.

Когато то не е количествено измеримо (доживотен затвор или смъртно наказание), помилването може да се изрази в пълно опрощаване или в замяна на по-леко по вид наказание. В тези случаи, наказателноизпълнителното правоотношение, създадено с осъдителна присъда се прекратява, като правото на държавата да изпълни съдебно-определеното конкретно наказание се погасява по правило, окончателно и безусловно. В някои държави като Дания е допустимо и условно помилване, т.е. с изпитателен срок.

При пълното помилване, наказанието се опрощава изцяло за в бъдеще. При замяната, актът на помилване създава ново наказателноизпълнително правоотношение, по силата на което осъденият има задължение да изтърпи ново, по-леко по вид наказание.

Когато наказанието е количествено измеримо (дългосрочно лишаване от свобода), помилването може да бъде частично. Правният му ефект се свежда до имненение на наказателноизпълнителното правоотношение, създадено с присъдата относно срока на изтърпяване.

Това са особеностите, произхождащи от правната природа на самите наказания, а не от изрична норма на наказателния закон. Този режим е характерен за повечето изследвани държави.

2. Установени със закон ограничения, препятстващи преди всичко пълното опрощаване на изтърпяването на наказанието, а понякога и сроковете, в които количествено измеримото най-тежко наказание може да бъде редуцирано. Този подход изисква изрично установени със закон ограничения, които не са свързани с естеството на наказанието.

Така, например, в някои държави най-тежкото наказание може да се помилва само чрез замяна с по-леко (Армения). Това по-леко наказание може да бъде само следващото най-тежко в системата на наказанията или едно от двете най-тежки следващи наказания. При такива ограничени замени, новото наказание може да не подлежи на индивидуализация, защото е количествено измеримо по естеството си или по воля на законодателя (доживотен затвор според чл. 84 от Конституцията на Беларус; доживотен затвор или лишаване от свобода за срок от 25 години според чл. 59 от НК на Русия). Тези строги

режими са възприети в държави, в които най-тежкото наказание е смъртното.

Когато най-тежкото наказание е доживотен затвор и помилването е ограничено до замяната му със следващото по-леко (което по необходимост е срочно лишаване от свобода), правото на държавния глава да индивидуализира новото наказание може отново да е ограничено от специални минимума. Така, например, НК на Словения предвижда замяна с лишаване от свобода от 25 до 30 години. В същото време, съгласно чл. 46, ал. 3 от НК, наказанието лишаване от свобода със специален максимум от 30 години по общо правило има за специален минимум 15 години.

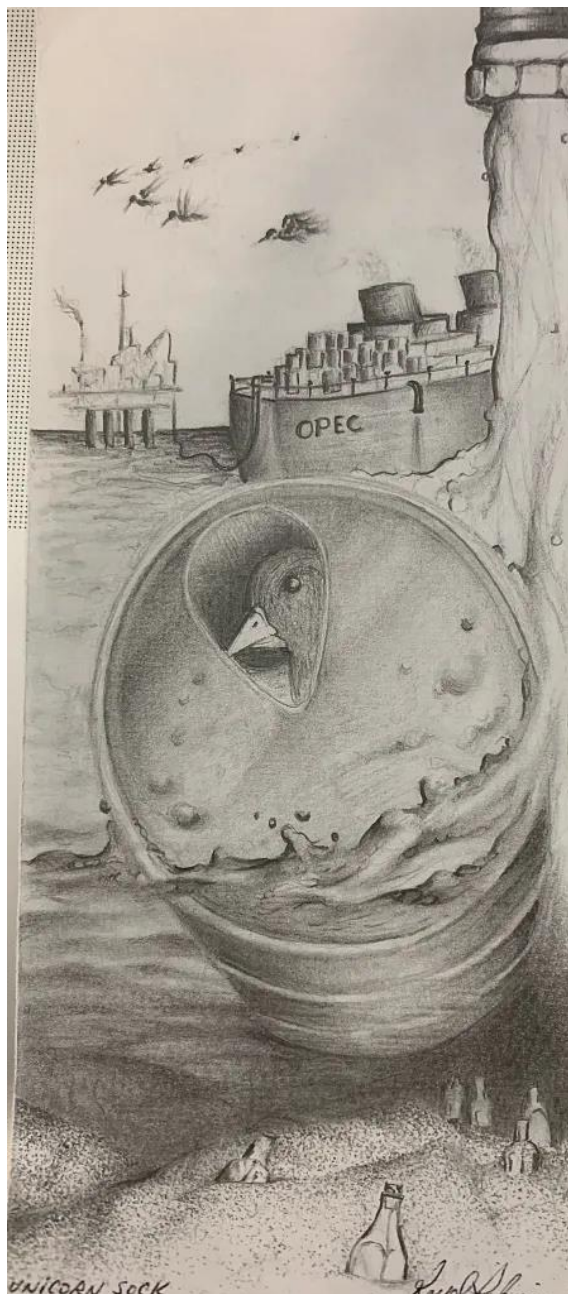

Друго ограничение, което в различна степен сближава помилването с „УПО“, е минималната продължителност на фактически изтърпяната наказателна изолация, след която за осъдения настъпва правната възможност да иска помилване.

Съгласно Закона за Помилването на Латвия (в сила от 07.07.1998 г.), този срок е 20 години, когато осъденият изтърпява доживотен затвор, като при отказ от помилване, нова молба може да бъде подадена не по-рано от една година (при другите наказания – шест месеца).

Според НК на Дания, правната възможност да бъде изслушана молбата за помилване на осъден на доживотен затвор настъпва след изтърпяване на 12 години (обичайно в практиката изслушване се допуска след 6-тата година). Ако по предложение на министъра на правосъдието кралят на Дания уважи молбата, той определя на осъдения 5-годишен изпитателен срок.

Самостоятелна група ограничения са свързани с материалните предпоставки за упражняване на правото на помилване, които в някои правни системи императивно влияят на преценката на титуляра на правото. Така, например, във Великобритания помилването се упражнява при „изключително хуманни обстоятелства“, по смисъла на чл. 30, ал. 1 от Закона за Престъпления (Наказанията) от 1997 г.

Съгласно Глава XII от Наредба № 4700 за затворническата служба, такива обстоятелства са налице при заболяване, което се намира в летална фаза с прогноза за оставаща продължителност на живота – три месеца, както и което е довело до обездвижване на осъдения или друго подобно състояние, когато компетентния да помилва орган (държавният секретар) достигне до извод, че рискът от рецидив е минимален, продължението на изпълнението на наказанието ще намали очакваната продължителност на живота, налице са реални възможности за осъдения да бъде адекватно лекуван извън

затвора и предварителното му освобождаване сериозно ще благоприятства него и семейството му. За упражняването на това право е необходимо всички тези изводи да са налице. Колкото по-тежко е наказанието, толкова помилването е по-рядко приложимо, защото характерът на извършеното относително по-често обуславя по-високи рецидивни рискове.

В Норвегия, правото на краля да помилва осъден на най-тежкото наказание след проведена по инициатива на Парламента процедура импийчмънт е ограничено от необходимостта Парламентът да даде предварителното си съгласие. Изводът следва от разпоредбата на чл. 20 от Конституцията, според която помилването се решава самостоятелно и еднолично от монарха единствено при наложеното смъртно наказание, каквото по принцип Конституцията на Норвегия не забранява да бъде въведено.

За капитала не съществува патриотизъм.

Както е сладък насъщия залък, така кръвта на бедните е сладка за богатите, които я изсмукват!

Когато несправедливостта е закон, съпротивата е дълг.

*Заместник-председател на
Българско Затворническо Сдружение
за Рехабилитация - Светломир Нешков*

*Главен редактор и издател – Александър
Хурмузов
Помощник-издател – Хоуп Дюфо-Хънтър*

Рисунките в този брой, както и миналите 3 броя на „Затворническо Право“, са създадени само от американски затворници. Някои от рисунките са публикувани самоициниативно в интернет, но по-голямата част от тях са издадени в рамките на рехабилитационни програми в затвора.

Ако Вие имате изкуство, което искате да видите във вестника ни, изпратете го на обратния адрес на плика.